

Мр Жарко ЛЕКОВИЋ
Историјски институт
Подгорица

ПРЕНЋАНИ КРАЈЕМ XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВИЈЕКА

Политичке, културне и социјалне прилике у Пренћанима крајем XIX и почетком XX вијека могу се пратити кроз разне извјештаје царинарница као и писма водећих личности из тог краја. Ова документа се у нешто већем броју налазе у Државном архиву Црне Горе и Архиву Србије. У овом свом раду покушаћу да освијетлим догађаје и личности из тог краја првенствено на основу докумената која се налазе у Архиву Србије.

У својој молби за учитељско мјесто од 4. августа 1897. године у Београду Јаков Р. Војиновић чиновник суда општине вароши Београда наводи да је из Министарства Просвете и из Министарства Иностраних дела упућен на господина Ђорђа Радуловића цариника на Јавору. Мада је добио постављење за учитеља у Турској има „несавладљиву“ жељу да не иде у друго мјесто већ у своја родна Пљевља, од куда је још прије 15. година побегао у Србију. Тамо има фамилију, родбину, а у самим Пљевљима и рођеног стрица Спасоја Војиновића, старјешину и вођу српске странке. Жеља му је да васпитава и упознаје омладину са духом слободне краљевине Србије. Ако му се не узмогне створити мјесто у самим Пљевљима, онда ће се задовољити и са којим мјестанцем у околини његовој, само да је у близини својих драгих рођака и земљака. Увјерен је да ће и идеја и ствар за коју се жртвује имати боље резултате тамо гдје је рођен, него ли у непознатим мјестима. Министарство Иностраних дјела, драго је примило његову жељу да се посвети тим крајевима, али је оставило царинику на Јавору господину Ђорђу Радуловићу да се претходно споразумије са Војиновићем, јер му је предало на старање те крајеве, у смислу давања школских мјеста.¹ Јаков Војиновић најпокорније моли да му се одговори у што краћем року, јер од 15. августа треба већ да креће на опредјељење. На име путног трошка из кредита на до-

¹ Цариник Јаворски сједи на граници Србије, а подручје му се простира до „Таре“ и „Бесрана“, а то растојање у два правца је свакако дуже од сто километара.

стојније заступање земље већ му је одобрено 80 динара у злату и бесплатна карта до Крагујевца.

У свом одговору господину министру иностраних дјела у Београду царинар јаворски Ђорђе Радуловић 10. августа 1897. године пише да је молио оца уврстио у распоред учитеља за идућу школску годину под бројем 11, и примио га за учитеља у Новој Вароши на мјесто досадашњег учитеља Јована Кочовића, с тим ако господин министар утврди да је молилац спреман и ако има квалификацију за то мјесто. Он сматра за дужност замолити министра, да се молиоцу стави до знања, да њима у Санџаку не требају никакви партијски обзир, но сваки учитељ мора бити „и једино и искључни пионер српске народне идеје и српске мисли“, и да и он под тим условима може бити примљен. Наиме Јаков Војиновић је још 22. маја 1897. године молио министра у Београду да оде у родни крај, у „неослобођено Српство“ које очекује да му владалац ослобођене Србије са својим народом пружи руку ослобођења од петвјековног борења с валима азијатског варварства. Да би у овом дијелу српства синули зраци слободе треба подстакнућа, треба енергије и вјештине. По њему крај је у односу на Призрен, Скопље, Солун – запостављен од стране владе.² У борбу за ове идеале кренуо би заједно са стрицем Спасојем Војиновићем, старјешином и вођом цијелог овог краја, који је сав свој живот посветио српској идеји. Овај крај је после устанка у Херцеговини потпао најприје под Аустрију, затим под Црну Гору, али недуго затим опет под Турску, јер јој не би суђено да под српством поживи дуго.

Из писма митрополита Дионисија од 5. априла 1897. године у Пљевљима видимо да је путујући по епархији крајем октобра претходне године дошао у Пљевља да заврши важне послове: измирење од 15. година овамо завађених Пљевљака, уређење манастира Свете Тројице, избор људи у општини који ће савјесно вршити народне послове, уређење парохије и довођење у ред напуштених попова, као и рад на томе да се добије дозвола за поправку манастира Бање и Довоље који од 1875. године стоје у развалинама и уређење добара разореног манастира Св. Аранђела. И поред обећања Сулејман паше да оправку ова два манастира може извршити, а после покушаја атентата на митрополита Дионисија наред чаршије у јануару 1897. године од стране једног калаз-капетана I класе турске војске, турске власти нијесу дале званичну дозволу за поправку ових манастира.

Царинарница јаворска је 2. децембра 1897. године у свом извештају навела да су у претходној години радиле школе у Бобову и Мељаку и то по наредби господина митрополита Дионисија, а од 1. септембра 1897. године по наређењу министра иностраних дела отворена је школа у Довољу. Све те три школе налазе се као предстраже за заштиту српских националних

² АС. МИД-ПП, 91, 1897. г.

интереса и царинар на Јавору их није могао изоставити из предлога о издацима (по 480 динара). По наредби министра иностраних дела од 23. августа 1897. године П. П. број 2428 царинар јаворски је Јакова Војиновића упутио у Довољу да тамо отвори школу, а овај је изјавио да за ову годину не тражи никакве помоћи. Тако је Јаков Војиновић, родом из Пљеваља, писар београдске општине постао учитељ у Довољи, а пореско одељење је од њега наплатило 3,70 динара пореза. По предлогу буџета за 1898. годину плата му износи 480 динара. Из његовог писма из Пренђана од 9. априла 1898. године видимо да је успио отворити школу 1. септембра претходне године и рад отпочео са 48 ученика.³ Одзив (однос) народа према њему и отварању школе био је најповољнији. И грађење школске зграде, на опште задовољство, завршено је крајем мјесеца фебруара. Али како је ова околина насељена самим ускоцима и у свему се креће по диктатима из Црне Горе – живот му је са те стране стајао у опасности. Но, помоћу његове јаке и велике (ускочке) фамилије – породице надао се да га у раду ништа не може омести. Ово мјесто насељено ускоцима имало је и самосталну управу на челу са његовим рођацима као буљубашама и заптијама који су уједно били и судије и „све и сва“ како стоји у писму. Ово је Турска морала допустити само да би успоставила мир и узимала по нешто мало пореза. Простор оваквог стања обухватао је 10–15 села.

По његовом доласку Црна Гора је раздијелила скоро свима „крњке“ и друго, а извесни су набавили и пушке од осталих форми, јер је ношење оружја слободно. Чак се и капе „Н“ комотно носе. Уопште сав народ од Лима гледа на ово мјесто и готов је стати уз њега, па ако Србија не придобије ово мјесто, онда нема разлога надати се у потпору и одзив народа са ове стране Лима, јер ће сви они бити уз књаза Николу. Манастир Довоља у Пренђанима је задужбина Немањића и као такав је центар овој околини. Међутим, према Јакову Војиновићу, народ је занесен Србијом и могао би се придобити на некакав ласкави начин. Односи између њега и црногорских пропагандиста су веома затегнути. Крајем марта 1898. године су букнула и убиства по оближњим мјестима. Убиства је било и на једној и на другој страни те је и Јаков Војиновић био принуђен да тражи упутства. Он уједно тражи и плату јер до априла те године није ни гроша примио. Министар је 10. маја 1898. године предложио царинару јаворском да позове господина Јакова Војиновића учитеља у Пренђанима и узме опширан писмени извештај и пошаље му га. Све ове смутне радње против српства – а на корист непријатељима

³ Наредба црногорске владе је била да се не може отворити школа у Пренђанима. Пренђанска школа је била комбинована за мушку и женску дјecu. Основана 1896.–7. године рад је почела 1. септембра. У први разред је уписано 43 мушке и 3 женске дјеце, а у други разред 7 мушких. Школу је због сиромаштине напустило 12 ученика.

говоре о штети коју су сукоби интереса двије династије наносили обичном народу и његовој борби за ослобођење.

Већ у другој половини 1898. године црногорски министар просвете је одредио Јакова Војиновића за учитеља у Подгорици, што је овај одбио, па му је полиција у Никшићу наредила да се не сме из Никшића никуд удаљавати. На мјесто Војиновића у Пренћанима је Црна Гора за учитеља, по сазнању јаворског цариника, поставила неког Арабашевића из Језера. Црна Гора је своје учитеље поставила и у Горичкој и Бобовској школи.⁴

На ове промјене је реаговао министар иностраних дела из Београда 9. новембра 1898. године извјештавајући цариника Ђорђа Радуловића да није потребно предузимати никакве мјере да се учитељима из Црне Горе чине ма какве сметње у Горици, Бобову и Пренћанима. Међутим он сматра за потребно препоручити праћење њиховог рада у тим мјестима, како би се у случају неслоге код народа, учинило шта треба да она нестане.

Учитељ Јаков Војиновић (рођен 18. новембра 1873. године у Пренћанима, а од 1892. године општински писар у Београду) становао је у школи, гдје је имао и огрев. Школа је зграда црквена и правили су је мјештани Пренћана од брвана (од 1. октобра 1897. године до 1. фебруара 1898. године). Школска зграда није подигнута код развалина манастира Довоље, храма Вознесења свете Богородице (Велике Госпојине), а задужбине краља Милутина, која је сагорела 1875. године, него је удаљена за 20 минута, и то баш у близини војничке карауле на црквеном земљишту. Направљена је за новац од прихода манастира Довоље и око ње је утрошено 250 динара. Има три собе, учионица је пространа и доста видна. Друге цркве у мјесту нема, нити у околини ближе Пљеваља 7 часова од Пренћана. Манастир има преко 40 својих чивчија што раде само манастирску земљу. Цијелим приходом рукују буљубаша Спасоје Војиновић и његове присталице Радуле и Ђоко Вуковић и Радосав Морачанин. У Пренћанима има 240 домова, а школи припада и Вашково, село удаљено од школе 2 сата, са 130 домова.

У то вријеме овим крајем су често крстарили црногорски и србијански емисари и агенти. Господин Ђуза Вукотић, изасланик у Пренћанима, је тражио састанак са Јаковом на граници и изразио је жељу своје Владе да се овај уклони. Црногорски агенти у Пљеваљском санџаку су од почетка тражили да Јаков оде, а затим је следила наредба са Цетиња, преко пограничног командира господина Митра Кнежевића која је прослијеђена Јакововим стричевима да га одмах истјерају одавде.⁵

У Пренћанима је боравио и господин Ранко Тајсић почетком 1898. године, и на вечери код стрица Јакова Војиновића причао о наоружавању овог

⁴ АС. МИД–ПП. 175. 1898. г.

⁵ АС. МИД–ПП. 650. 1898. г.

народа, и после тога је пошао за Црну Гору. После Ранковог одласка отприлике 20 дана, погранични командир господин Митар Кнежевић стане да призива виђеније Србе из цијеле нахије да се договарају хоће ли да примају оружје. Дуж цијеле границе само се на два мјеста могла прећи Тара и то под Пренђанима и на Ограђеник ниже Бобова, гдје су постојале лази за прелаз. За наоружање народа је тада издато 600 пушака, са по два теста фишека уз пушку. У току те 1898. године Црна Гора је издала преко своје границе Таре, Србима у Турској пушке система „Венцер“. У току новембра 1899. године све су по тим селима пушке Венцелова система одузете и враћене у црногорску границу, а на мјесто њих раздате су свим Србима у тој области пушке „Берданке“.⁶ Овом приликом извршен је тачан попис свих Срба у горњим селима, а свако ко је пушку примио потписао је да је кнежев војник. У Пренђанима се скривао и Саватије Милошевић, убица капетана Јаснића, а намеравао је да пређе у Србију са још два погранична Црногорца. У разговору са Јаковом Војиновићем изражавао је увјерење да може да изврши атентат на Калаја, пошто овог лjeta долази у Бању, само када би га ко помогао.

У току 1902. године опет је покренута иницијатива да се обнови манастир Довоља, храм Успенија св. Богородице, који је изгорео за вријеме ратова од 1876–1877/8. године. Одговор је добијен преко Патријаршије од Министарства правде, а према рапорту који је Министарство добило од мјесних тамошњих власти, да се поменути манастир не може обновити, зато што му је околина хришћанска и онда кад је изгорео, а и данас немирна, и кад би се тај манастир обновио, да би та околина хришћанска нашла себи прибежишта где би могла сновати револуционарне планове. Овакав одговор није био прихватљив јер сам манастир није био повод било каквим покретима и ратовима. И сам мутесариф Таслиме Сулејман-паша је обећао да ће дати рапорт у корист манастира и околине. По овом питању и у самом Цариграду се највише ангажовао митрополит рашко-призренски Нићифор.

Аустријској најезди у току 1903. и 1904. године у овом крају у неколико је стала на пут и црногорска влада, а ово је учинила тиме што је Србима у селима Пренђане и Вашково наредила да се царском хућумату покоравају, царску мирију уредно да дају и рђаве људе међу њима да истребе. После једанаест месеци од кад пренђански главари нису у Пљевља-хућумату долазили, пошто им је црногорска влада строгу наредбу издала, у првој половини маја 1904. године у Пљевља су дошли Спасоје Војиновић, Лазар Кнежевић са још четворицом првака из Пренђана и Вашкова, као и игуман Василије Р. Поповић.⁷

⁶ АС. МИД–ПО. Ф. VII, 1899. г.

⁷ АС. МИД–ПП, 820, 1904. г. Нешто прије тога, у марту 1904. године пренђански прваци су се жалили на колашинске Турке.

Иако су Срби из Пренђана и Вашкова самовољно вршили власт и шти-тили разне проблематичне људе ипак их је Сулејман-паша лијепо примио и саветовао им да буду покорни царском хућумату, да уредно дају царску мирију и да рђаве људе који краду и убијају протјерају из својих села. Пренђански и вашковски главари на све су пристали и од Сулејман-паше тражили жандармеријског муљазима Сајит ефендију и неколико заптија и аскера с којима ће они те рђаве људе гонити и хватати, а уз то и царску мирију наплаћивати. Сајит-ефендија је 11. текућег мјесеца са заптијама и неколико аскера и пренђанским првацима отишао у села Пренђане и Вашково, гдје су по доласку почели уређивати ствари. Они који су чинили крађе и убиства по Сајит-ефендијином доласку у Пренђане, изашли су из кућа и побјегли у шуму, а њих је било тринаест. Чим се Пренђане и Вашково уреди на ред долази Бобово, јер и тамо постоје рђави људи.

Међутим, већ почетком јуна те године Петар Тошић и Јаков Војиновић су раздијелили 12 пушака по Бабинама, Крћима, Пренђанима, Колашину и Бобову. Са њима је дошао и један српски поднаредник Робовић, који се из Бобова спремао са Тошићем за повратак у Србију за још пушака.

Из извештаја архимандрита Василија од 25. септембра 1904. видимо да су у Барицама 16. септембра погинула 3 Турчина, а 3 рањена из фамилије Каљића. Убио их је Србин Милија Масјака из Пренђана, плеваљске нахије, са својим друштвом, који је нарочито ради тога прешао у бјелопољску нахију. Пошто су поменути Турци били одметници и од хућумата (турске власти) вјероватно турске власти неће ништа предузимати против Милије. Наиме, поменути Каљићи били су позвани у хућумат да одговарају за некакве кривице које су починили другим Турцима, али на позив нису хтјели отићи, него су се склонили код својих чивчија у Барицама. Ту су, како се говорило, српске жене бешчастили, говеда и овце клали и друге зулуме чинили. Кад је о томе сазнао поменути Милија је саставио дружину и на путу у засједи дочекао Турке и тројицу убио, а тројицу тешко ранио. Од Милијиних другова нити је ко погинуо, нити је ко рањен. Милија Масјека (негдје и Масјака) је из Црне Горе и живи у Пренђанима као одметник. Врло је оштар и ваљан младић, од својих 25–26 година, дјетињаста, али енергична изгледа. У љето 1904. године са њим се састајао и митрополит Нићифор у Пренђанима, и том приликом препоручио му да буде обазрив и да не изазива зло без велике невоље, него кад мисли да треба гдје што спречавати, да тражи упутства преко Васе Поповића, архимандрита манастира Свете Тројице. Он је обећао да ће тако и радити. Међутим овај његов поступак је непромишљен, јер је јако озлоједио колашинске Турке, а и Каљићи се спремају да ударе на Србе Баричане и Пренђанце. Пренђанци су престали долазити у Пљевља, већ су

слали своје жене. Међутим, и оне су после кратког времена престале долазити из страха од Турака Ђурђевића који су у пријатељству са Каљићима.⁸

Господин митрополит је иначе тог љета имао сусрете и са Каљићима и са Ђурђевићима и сматрао је да би се они као Србо-Турци, могли употребити. Али овај Милијин поступак је покварио све планове и довео у тежак положај Пренђанце и околину. Наиме, уколико Турци Каљићи ударе на Србе Баричане и Пренђанце, онда је то неизбјежан неред, и то неред коме се у последицама не може видјети крај. Зато је о свему томе извјештен руски конзул у Митровици, господин Орлов, који је замољен да посредује код Хилми-паше, да би овај посредовао преко Сулејман-паше у Пљевљима да се Турци Колашинци и Срби Пренђанци измире што прије, а они који су Турке Каљиће побили нека се хуђуматским путем траже и кажњавају.

У цијелој овој ствари од особитог значаја је то што би од поменутих нереда Аустро-Угарска могла имати користи, а на општу нашу штету. Пренђанци, којима је и иначе додијао турски јарам, већ отворено су говорили да би им свеједно било ма под чију власт да потпадну, само да се отресе Турака. За Турке Пренђани су били разбојничка и лоповска република, која поред својих зликоваца прима к себи и разне пробисвијете из свих крајева. То је село било управо центар крађе и посредник крадених ствари, тј. гдје год ко што украде, макар био из врло удаљеног мјеста, он то доводи у Пренђане, а Пренђанци то пребацују својим ортацима „лоповима“ у граници црногорској. Они већ три године (од 1901. г.) нијесу плаћали агнам, десетину и хараче, а све то под јаким утицајем Црне Горе.

Гроф Ламздорф и сам је почетком 1904. године нарочито препоручио да се у тим крајевима избјегава све што би Аустро-Угарској могло дати и најмањег повода за интервенцију.

Из писма Јакова Војиновића, учитеља манастира Довоље и представника колашинског од 15. септембра 1905. године видимо да су звјерства која чине одметнути Арнаути натјерала неколико наших људи да оставе своје домове и свој посао и да крену у сузбијање ових зликоваца. Ти људи који су стали у одбрану српства и православља су: Видак Цаковић, Илија Масака, Петко Морачанин, Михаило Нишевић и Вуле Ровчанин. Жељни да угледају стопу слободне земље Србинове, дошли су са њим до границе да га допрате, виде милу Србију и да му се у повратку нађу опет при руци. Писмо је упућено министру војном господину Антонићу.⁹

Због познатих догађаја из 1906. године многи Пренђанци су пребјегли у Србију. За помоћ пребјеглим Народна скупштина Србије је одобрила 300.000 динара. Стога 19. јануара 1907. године Спира Смиљанић, механика

⁸ АС, МИД-ПП, 15, 1904. г.

⁹ АС, МИД-ПП, 1389, 1905. г.

из Ужица, тражи од предсједника Министарског савета Николе Пашића у ту сврху, а с обзиром да их је хранио као и за стан наплату трошкова за:

Вула Вукоту	37,90 динара
Рада Баковића	18,05 динара
Петра Ранитовића	103,70 динара
Браћу Војиновиће	174,65 динара
Браћу Морачане	166,25 динара
Драга Војиновића	129,20 динара
Милију Марковића	123,30 динара
Јакова Војиновића	173,85 динара
	= 926,90 динара

Они су код њега становали и хранили се по налогу господина проте Милана Ђурића, начелства округа ужичког и господина Мирка Поповића професора.

Код механције Спире Смиљанића су боравили Херцеговци: Јаков Војиновић, учитељ, од 15. септембра 1906. до 15. јануара 1907. године, Петар Д. Ранитовић, учитељ, од 2. октобра 1906. до 15. јануара 1907. године, Илија и Мијат браћа Војиновићи од 15. октобра 1906. до 15. јануара 1907. године, Ристан и Петар браћа Морачани од 15. октобра 1906. до 15. јануара 1907. године, Милија Марковић од 16. октобра 1906. до 15. јануара 1907. године, Вуле Војиновић од 3. септембра 1906. до 16. октобра 1906. године ђак овдашње гимназије и Раде Баковић од 21. септембра до 8. октобра 1906. године.¹⁰

Ови људи су из Турске од Пљеваља дошли под управом господина Јакова Р. Војиновића учитеља, а у ужичком округу са њима је руководио господин Мирко Поповић професор и секретар пододбора за пострадале Старо-Србијанце. О учињеном трошку министра је обавијестио окружни начелник господин Ђорђе Бошковић.

Начелник Округа ваљевског јавља 3. јуна 1907. године да су од прије неколико мјесеци настањени у Ваљеву емигранти из Ново-пазарског санцака са својим вођом учитељем Војиновићем. За све вријеме начелник се бринуо за њихово издржавање и владање. Они су за Ваљево кренули крајем јануара.

Интересантан је записник старјешина карауле „Крајчиновица“ среза Златиборског.¹¹ Из њега видимо детаље биографија четника Јаковових, који су из Ужица прешли у Ваљево да их не би побили Турци:

- 1) Мијат Војиновић из Пренђана стар 30 година имао је жену и четворо дјеце који су остали у Турској. Био је неписмен. Четник је у чети Јакова Војиновића од прије двије године.

¹⁰ АС. МИД-ПП, 686, 1907. г.

¹¹ АС. МИД-ПП, 686, 1907. г.

- 2) Драго Војиновић из Пренђана, стар 30 година. Од прије двије године четник у чети Јакова Војиновића. Има четворо дјеце, жену и мајку. Неписмен.
- 3) Лазар Кнежевић из Пљеваља, родом из Лиснице, стар 50 година. Од прије годину дана четник у чети Јакова Војиновића. У Турској су му остали жена, дјеца и браћа. Неписмен. Често је кавжио и свађао се са Турцима.
- 4) Илија Војиновић из Пренђана, новопазарски санцак. Стар 35 година, у свом исказу наводи да је одавно четник. Био је такође неписмен. У Турској су му отац, брат, жена и четворо дјеце.
- 5) Ристо Морачанин из села Горице у Херцеговини, стар 30 година. Од фамилије има брата и двоје дјеце, који сада живе у Шаранцима – Црна Гора. Отац му се звао Симеон и погинуо је прије три године, а мајка му је давно умрла. Наиме Ристо је убио Алију Нушковића и пребјегао са породицом у Пренђане. Турици су му из освете убили оца. Годину дана прије тога Турци су му убили два рођака, а он да би се осветио убио 2 Турчина – Колашинца. У Србију је пребјегао са учитељом Јаков Војиновићем. Писмен је.
- 6) Петар Морачанин, Ристов брат, кренуо је после побуне прошле (претходне) године. Наиме око Тројичин-дана редовна турска војска попала је села, а становници су се разбјежали у Црну Гору и друге крајеве. Са њима у чети је био и Видак Џаковић. Највећи дио становништва Пренђана је пребјегао у Шаранце у Црној Гори. Видак Џаковић се већ 1905. године из Пренђана преселио са супругом Настом и синовима Милетом и Миланом и ћерком Милијаном.
- 7) Милија Марковић из Бобова, санцака ново-пазарског, стар 21 годину, четник у чети Зурије Божовића, Филипа Јеловца и Јакова Војиновића. У Турској има старијег брата Филипа и матер Мару.

Илија и Мијат браћа и Драго синовац им, Војиновићи у Пренђанима, имају око 30 чељади. Сви су ожењени. Имали су највише учешћа у побуни Пренђана, које је турска војска готово уништила. Крили су се по шумама док нијесу побјегли у Ужице. Њих тројица су имали четири пушке пибедијевог система.

Јакова Р. Војиновића бившег учитеља манастира Довоље у Колашину (Турска) 11. априла 1907. године затичемо у Ужицу, гдје се налази код брата од стрица, ћака трећег разреда гимназије који је веома слаб (болестан).

Јаков пише 24. јула 1907. године из Ваљева да му дању и ноћу лебди вапијућа костурница погинулих 28. маја прошле године и да му је жеља да бар види претеклу сирочад која се после наше коначне пропасти и погибије била разбегла по планинама и пећинама, а и стару мајку која је остала

на згаришту без нигдје ничега. Међутим у свом одговору од 28. јула 1907. године Министарство иностраних дела му не одобрава одлазак у Турску, односно у Пренђане.

Јаков Војиновић је у Србији имао систематичну плату коју је добијао од Главног школског tutorства. Тако је нпр. 20. септембра 1907. године у Ваљеву примио плате за јул и август у износу од 120 динара у злату. Исти је и у току 1908. године ишао на Крајчиновицу и тамо се састајао са Црногорцима, као и са финансијским стражарима Петром Тошићем и Драгом Ћосовићем.¹² Разлог је према његовим ријечима продаја имања у Турској које му Турци нијесу конфисковали и на ком живе два његова стрица, а да би се могао издржавати у Ваљеву, јер од помоћи од 60 динара не може да живи. Зато је дошао у Чајетину 18. маја 1908. године. Са собом је увијек носио оружје ради личне сигурности: брзометну пушку са 160 бојевих метака и један револвер са 11 метака (наганов револвер).¹³

Кад је прокламован Устав у Турској и у вези са тим кад су помиловани политички кривци, многи емигранти из Србије вратили су се натраг у свој завичај.

У свом писму од 28. јула 1908. године писаном у Београду господину Јоци Марковићу секретару Министарства иностраних дела Јаков Р. Војиновић наводи да је према свршеном резултату код овдашњег паше његове екселенције турског посланика дозвољен и загарантован слободан повратак цијелој емиграцији из ново-пазарског санџака, на што ће му исти и писмену наредбу дати за Сулејман-пашу у Пљевљима. Уједно га моли да сиротим голим и босим емигрантима дадне по мало путног трошка.

Јаков Војиновић је заједно са својим људима прешао границу на Кокином Броду 15. августа 1908. године. На пут су кренули из Ужица Лазар Кнежевић, Мијат Војиновић, Драго Војиновић, Милија Марковић, Урош Тамбурић, из Рашке Илија Војиновић, Ристан Морачанин, из Шетачке аде Радосав Попадић и Јован Кубуровић, из Кладова Петар Морачанин, из Шапца Видак Џаковић, а на Кокином Броду су их чекали Павле Шљука и Тодор Царић.

Прије одласка у Пренђане Јаков Војиновић је молио за учитељско мјесто у којој од овдашњих сеоских школа, јер је у његовом селу Пренђане поред Таре на црногорској граници опасно живјети и то не од Турака већ од Црногораца, чијој се влади, како каже, ранијим својим радом, као учитељ у том селу јако замјерио те му пријети опасност животу. И Ристан Морачанин 13. септембра је молио да се врати на пограничну караулу у Србији, гдје је био финансијски стражар.

¹² АС, МИД–ПП, 541, 1908. г.

¹³ АС, МИД–ПП, 541, 1908. г.

По повратку из Србије Јаков Војиновић је затекао другог учитеља у манастиру Довоља, који је био постављен од стране Црне Горе. Обећано му је друго мјесто и поручено му је да чека. У тој нади чекао је пуне двије године. Пошто је дошао до пропасти, без имања које му је разорио Шемси-паша 1906. године и не примајући плату за двије године долази у Београд и обраћа се надлежном министру за помоћ 1. септембра 1910. године. Више пута се обраћао и господину Косовићу професору у Пљевљима да му се да друго мјесто, али одговора није било.¹⁴

Скраћенице

АС – Архив Србије

МИД–ПП – Министарство иностраних дела – просветно-политичко одељење

МИД–ПО – Министарство иностраних дела – политичко одељење

Žarko Leković

PRENČANI AT THE END OF THE XIX AND AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

Summary

Political, cultural and social circumstances in Prenčani at the end of the XX century could be investigated in various customs reports and in letters of local leaders, which are in Archives of Serbia.

In this period Prenčani were full with events provoked by confrontations and turmoil that led to internal transformation and to overcoming the great backwardness, to realization the personal rights and liberties and to liberation from Turkish rule.

Characteristic for Prenčani are conflicts of Serbia's and Montenegro's interests although their goal was the same – to liberate people in this region.

Riots and turmoil, frequent affairs in everyday life, had also the influence on cultural events and on migration movements of inhabitants. A family, even a whole village abandoned their land, changing previous population structure.

All those documents are telling us about exceptional significance of Prenčani in this period.

¹⁴ АС, МИД–ПП, 1021, 1910. г.